

WICEPREZES
NAJWYŻSZEJ IZBY KONTROLI
Mieczysław Łuczak

KGP.410.008.01.2018

Mariusz Błaszczak
Minister Obrony Narodowej
Al. Niepodległości 218
00-911 Warszawa

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

Nr i tytuł kontroli: P/18/017 *Funkcjonowanie Polskiej Grupy Zbrojeniowej SA i spółek zależnych*

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Ministerstwo Obrony Narodowej ¹ , Al. Niepodległości 218, 00-911 Warszawa
Kierownik jednostki kontrolowanej	Pan Mariusz Błaszczak, Minister Obrony Narodowej ² , od dnia 9 stycznia 2018 r.
	W okresie objętym kontrolą Ministrami Obrony Narodowej byli także: <ul style="list-style-type: none"> • Pan Tomasz Siemoniak, od dnia 22 września 2014 r. do dnia 16 listopada 2015 r. • Pan Antoni Macierewicz, od dnia 16 listopada 2015 r. do dnia 9 stycznia 2018 r.
Zakres przedmiotowy kontroli	<ol style="list-style-type: none"> 1. Realizacja Planu Modernizacji Technicznej oraz Planu Zakupu Środków Materiałowych. 2. Sprawowanie nadzoru właścicielskiego nad Polska Grupą Zbrojeniową SA i spółkami wchodzącymi w skład Grupy Kapitałowej PGZ SA.
Okres objęty kontrolą	Od dnia 1 stycznia 2015 r. do dnia 30 czerwca 2018 r., z uwzględnieniem tych dowodów wytworzonych przed i po tym okresie, które miały wpływ na ocenę kontrolowanej działalności.
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o <i>Najwyższej Izbie Kontroli</i> ³
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Departament Gospodarki, Skarbu Państwa i Prywatyzacji
Kontrolerzy	<ul style="list-style-type: none"> • Renata Patkowska, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KGP/103/2018 z 8 listopada 2018 r. • Jerzy Gawlak, starszy inspektor kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KGP/97/2018 z 10 października 2018 r. • Paweł Kruk, inspektor kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KGP/98/2018 z 10 października 2018 r. <p style="text-align: right;">(akta kontroli str. 1-6, 8)</p>

II. Ocena ogólna⁴ kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

Aktualny potencjał spółek Grupy Kapitałowej Polskiej Grupy Zbrojeniowej SA⁵ nie gwarantuje pełnego zaspokojenia bieżących potrzeb Sił Zbrojnych RP ani ich potrzeb perspektywicznych, skatalogowanych m.in. w Planie Modernizacji Technicznej Sił Zbrojnych RP⁶. Sytuacja taka ma miejsce, pomimo iż spółki otrzymują znaczące kwoty prefinansowania na realizację zamówień i prac rozwojowych, i to w postaci najkorzystniejszej, tj. zaliczek podlegających rozliczeniu w okresach wieloletnich. Przyczynami tego stanu rzeczy jest nie tylko brak dostępu do wielu nowoczesnych technologii, ale także: opóźnienia w realizacji prac rozwojowych, a przez to wdrożeń ich efektów oraz niezdolność niektórych spółek do wyprodukowania w ogóle, lub w ustalonych terminach, zakontraktowanych przez MON wyrobów.

¹ Dalej także: MON.

² Dalej także: Minister.

³ Dz. U. z 2017 r. poz. 524, ze zm. Dalej: *ustawa o NIK*.

⁴ Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

⁵ Dalej także: GK PGZ.

⁶ Dalej: PMT.

Powyższa ocena jest oparta na ustaleniach kontroli przeprowadzonych przez NIK zarówno w spółkach wchodzących w skład GK PGZ SA, jak i w Ministerstwie Obrony Narodowej.

W ocenie NIK, finansowanie zamówień na rzecz Sił Zbrojnych przy wykorzystaniu instrumentu zaliczkowania dostaw jest – co do zasady – działaniem racjonalnym. Umożliwia bowiem unikanie kumulacji wydatków w ramach jednego roku budżetowego poprzez rozłożenie w czasie obciążeń finansowych związanych z realizacją kontraktów.

Prawidłowe wykorzystywanie tego instrumentu finansowego, jest jednak uwarunkowane szczegółowymi analizami faktycznych potrzeb finansowych wykonawców związanych z realizacją umowy, w tym oceny rozłożenia tych potrzeb w czasie. Wymaga tego zasada dokonywania wydatków ze środków publicznych w sposób celowy i oszczędny, gwarantujący uzyskiwanie najlepszych efektów z danych nakładów. Tymczasem w okresie objętym kontrolą suma nierozliczonych zaliczek udzielonych przez Ministra spółkom GK PGZ SA wykazywała tendencje wzrostową i według stanu na dzień 31 grudnia 2018 r. wyniosła ponad 4 mld zł, wobec niespełna 1,8 mld zł na dzień 1 stycznia 2015 r.

Głównym celem zaliczkowania dostaw nie powinno być wykonanie planu finansowego MON w zakresie wydatków na obronność, lecz zapewnienie wykonawcom utrzymania płynności finansowej, niezbędnej dla wywiązania się z umów o wielomilionowej niekiedy wartości.

Warunkiem racjonalnej gospodarki środkami budżetowymi wydatkowanymi w formie zaliczek jest unikanie przysparzania nieuzasadnionych korzyści ich beneficjentom. Można to osiągnąć poprzez umowne zagwarantowanie zwrotu odsetek uzyskanych przez spółki z lokat bankowych, tworzonych z czasowo niewykorzystanych zaliczek. Z tego punktu widzenia, NIK ocenia jako niecelowe, uchylene w sierpniu 2015 r. resortowych regulacji, które nakazywały obliczanie i odzyskiwanie korzyści uzyskanych przez beneficjentów z wykorzystania zaliczek. NIK pozytywnie ocenia natomiast przywrócenie tych regulacji w 2018 r. w Inspektoracie Uzbrojenia MON⁷, dostrzegając potrzebę rozszerzenia tej zasady przez Ministra Obrony Narodowej, jako dysponenta części budżetowej, na pozostałych realizatorów wydatków budżetowych MON.

W okresie objętym kontrolą nadzór właścicielski Ministra Obrony Narodowej nad PGZ SA wraz z jej spółkami zależnymi obarczony był słabościami, znacznie ograniczającymi jego skuteczność. Słabości te wynikały zarówno z organizacji nadzoru (niepełna i zmniejszająca się obsada etatowa właściwej komórki organizacyjnej MON, niewyznaczenie celów, jakie nadzór ten powinien spełniać czy niepełne dokumentowanie czynności nadzorczych), jak i braku konsekwencji oraz determinacji w podejmowaniu niezbędnych decyzji. Minister Obrony Narodowej, jako główny akcjonariusz PGZ SA, przez ponad pięć lat nie wyegzekwował od władz tej spółki przedstawienia ostatecznej wizji i celów funkcjonowania grupy kapitałowej, ani nawet wdrożenia pozytywnie zaopiniowanej przez Ministra strategii tej grupy wraz z jej aktualizacją. W konsekwencji niemożliwe było zapewnienie korelacji Planu Modernizacji Technicznej Sił Zbrojnych w latach 2013-2022 nie tylko ze strategią GK PGZ SA, ale też z autonomicznymi strategiami spółek zależnych od PGZ SA. Ograniczone i bezskuteczne były działania kierownictwa MON w sprawie kwestionowanych w GK PGZ SA zasad wnoszenia tzw. opłat prowizyjnych. Zmiany kadrowe w zarządach nadzorowanych spółek dokonywane były w praktyce bez sprecyzowania wymagań kompetencyjnych. Sytuacja w tym zakresie uległa zmianie po wejściu

---

⁷ Dalej: IU.

w życie od 1 stycznia 2017 r., ustawy z dnia 16 grudnia 2016 r. o zasadach zarządzania mieniem państwowym⁸ oraz ustawy z dnia 16 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę o zasadach zarządzania mieniem państwowym⁹.

W okresie od września do końca 2016 r., w wyniku niecelowej decyzji Walnego Zgromadzenia PGZ SA, nie obowiązywały żadne wymogi kompetencyjne w stosunku do kandydatów na członków Rady Nadzorczej tej spółki. Na tle powyższego, NIK pozytywnie ocenia podjęcie przez Ministra Obrony Narodowej w 2018 r. konkretnych i rzetelnych działań właścicielskich, ukierunkowanych na uporządkowanie struktury kapitałowej (właścicielskiej) PGZ SA i jej spółek zależnych. Działania te zmiernają do wniesienia przez Skarb Państwa oraz Polski Holding Obronny sp. z o.o.¹⁰ mniejszościowych pakietów akcji w spółkach zależnych na podwyższenie kapitału zakładowego PGZ SA oraz do ewentualnej konsolidacji PHO z PGZ SA.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego oraz oceny cząstkowe¹¹ kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Realizacja Centralnych Planów Rzeczowych

1.1 Realizacja Planu Modernizacji Technicznej

Opis stanu faktycznego

W Planie Modernizacji Technicznej SZ RP w latach 2015-2018 (do 30 czerwca)¹² przewidziane zostało wykonanie:

- w 2015 r. – 936 zadań, faktycznie zrealizowano 1 192;
- w 2016 r. – 966 zadań, wykonano 686;
- w 2017 r. – 504 zadania wykonano 597;
- w 2018 r.– 565 zadań, wykonano 37 (do 30 czerwca).

Wyższe od planu wykonanie rzeczowe w 2015 r. i 2017 r. było wynikiem elastycznej realizacji planu. W przypadku niewykonania któregoś z zadań, podejmowana była realizacja innych, zaplanowanych do realizacji w latach następnych. W odniesieniu do I półrocza 2018 r. relatywnie niski stan zaawansowania realizacji planu wynikał z faktu, iż terminy zakończenia zadań przypadły na ogół na II połowę roku.

Część zadań PMT zgrupowana była w 13 programach operacyjnych¹³. Ich realizacja w poszczególnych latach przedstawiała się następująco: w 2015 r. zrealizowano 138 spośród 209 zadań, w 2016 r. 146 z 211, w 2017 r. 104 ze 138, a w I półroczu 2018 r. wykonano 14 zadań, podczas gdy zaplanowanych było 149.

Wydatki na PMT poza programami operacyjnymi przeznaczone były w szczególności na zakupy: samolotów, pocisków raketowych, uzbrojenia i broni małokalibrowej, sprzętu inżynieryjnego i środków transportu, sprzętu elektronicznego i łączności, usług modernizacji uzbrojenia etc.

(akta kontroli str. 204, 207, 211-212, 234-235)

Przyczynami niepełnej realizacji zadań były m.in.:

- opóźnienia albo brak możliwości realizacji umowy przez wykonawcę,
- opóźnienia w pracach rozwojowych i wdrożeniowych,

⁸ Dz. U. z 2016 r. poz. 2259, ze zm.

⁹ Dz. U. z 2016 r. poz. 2260.

¹⁰ Dalej także: PHO.

¹¹ Oceny cząstkowe to oceny działalności w poszczególnych obszarach badań kontrolnych. Ocena cząstkowa może być sformułowana jako ocena pozytywna, ocena negatywna albo ocena w formie opisowej.

¹² Okres objęty kontrolą.

¹³ Łącznie w PMT ustanowiono 15 programów operacyjnych, ale w latach 2015-2018 dwa nie były realizowane.

- konieczność weryfikacji merytorycznych podstaw zadania,
- przedłużający się proces oceny czy zadanie kwalifikuje się jako istotne z punktu widzenia podstawowego interesu bezpieczeństwa państwa¹⁴,
- względy proceduralne związane z zamówieniami publicznymi,
- ujęcie w planie zadań nieprzygotowanych dokumentacyjnie.

Skutkiem powyższych zdarzeń była konieczność wprowadzania korekt do centralnych planów rzeczowych¹⁵. W latach 2015-2018 Minister zatwierdził łącznie 125 korekt, w wyniku których wprowadzone zostały zmiany w 3 260 pozycjach planów. W PMT, ...z braku możliwości realizacji zadań¹⁶, wprowadzono w tym okresie łącznie 72 korekty (w poszczególnych latach odpowiednio: 13, 18, 20 i 21 korekt). Pieniądze przeznaczone pierwotnie na zadania, które nie zostały zrealizowane, przeznaczane były m.in. na przyspieszenie realizacji zadań planowanych na następny rok oraz/albo na dofinansowanie zadań, których ostateczne koszty przekraczały wielkości zaplanowane.

(akta kontroli str. 204, 211-212, 234-235)

W okresie objętym kontrolą źródłem finansowania PMT były środki budżetu państwa w łącznej wysokości 32 355,52 mln zł oraz środki zakumulowane w Funduszu Modernizacji Sił Zbrojnych¹⁷ – 422,71 mln zł. Struktura finansowania zadań modernizacyjnych objętych PMT według źródeł przedstawiała się następująco:

- w 2015 r. z budżetu wydano na realizację PMT 12 171,70 mln zł (99,06%), a z Funduszu – 115,9 mln zł (0,04%);
- w 2016 r. – odpowiednio - 9 109,18 mln zł (98,40%) oraz 147,89 mln zł (1,60%);
- w 2017 r. – 9 287,29 mln zł (98,50%) i 141,57 mln zł (1,50 %);
- w 2018 r. (w I połowie) z budżetu państwa 1 787,35 mln zł (99,04 %), natomiast z Funduszu – 17,35 mln zł (0,06 %).

W stosunku do kwot planowanych realizacja wydatków¹⁸ na PMT wyniosła:

- w 2015 r. – 12 287,6 mln zł (tj. 94,0% planu po zmianach 13 071,12 mln zł), w tym na zadania ujęte w ramach programów operacyjnych 2 801,4 mln zł, tj. 67,57 % kwoty planowanej (4 145,6 mln zł);
- w 2016 r. – 9 257,07 mln zł, z zaplanowanych 9 322,33 mln zł (99,3 %) ¹⁹, w tym na programy operacyjne 3 136,9 mln zł spośród zaplanowanych 5 304,6 mln zł (59,14%);
- w 2017 r. wydatki w kwocie 9 428,86 mln zł²⁰ stanowiły 99,3% planu (9 495,34 mln zł); na programy operacyjne przeznaczono 4 106,8 mln zł, tj. 55,23% kwoty zaplanowanej (6 296,6 mln zł);
- na 2018 r. zaplanowano wydatkowanie 10 664,3 mln zł, natomiast do dnia 30 czerwca wydano 1 804,7 mln zł (16,9% planu), w tym na programy operacyjne 1 361,1 mln zł spośród 6 130,4 mln zł. Łączne wykonanie wydatków wg stanu na dzień 31 października 2018 r. wyniosło – 4 549,6 mln zł (74,22% planu).

¹⁴ Procedury w tym zakresie określone są w decyzji Nr 92/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 21 marca 2014 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania w zakresie kwalifikowania zamówień i oceny występowania podstawowego interesu bezpieczeństwa państwa (Dz. Urz. MON, poz. 101 i 271, ze zm.).

¹⁵ Dalej: CPR. Do CPR zalicza się m.in. Plan Modernizacji Technicznej oraz Plan Zakupów Środków Materiałowych.

¹⁶ Pismo szefa Zarządu Planowania Rzeczowego – P8 Sztabu Generalnego WP nr P8/2779 z dnia 7 grudnia 2018 r.

¹⁷ Utworzony na mocy art. 11 ustawy z dnia 25 maja 2001 r. o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2018, poz. 37). Dalej: Fundusz.

¹⁸ Łącznie z budżetu państwa i z Funduszu.

¹⁹ Po uwzględnieniu wykonania wydatków niewygasających wg stanu na dzień 31 marca 2017 r.

²⁰ Po uwzględnieniu wykonania wydatków niewygasających wg stanu na dzień 31 marca 2018 r.

Powyższe dane wskazują, że MON, w ujęciu budżetowym, utrzymywał wysoki stopień realizacji wydatków na cele modernizacyjne. Nie oznacza to jednak, iż w wyniku realizacji wydatków w poszczególnych latach do jednostek MON napływał sprzęt i wyposażenie o takiej wartości. W kolejnych latach okresu objętego kontrolą znaczącą część wydatków stanowiły bowiem zaliczki na poczet przyszłych dostaw, które z punktu widzenia realizacji ustawy budżetowej są wydatkami, natomiast nie przynoszą w danym roku efektu rzeczowego. Kwestia ta opisana została szerzej w dalszej części niniejszego Wystąpienia.

(akta kontroli str. 205, 211-212, 223, 237-238, 244, 373-379)

Wydatki importowe na realizację PMT w latach 2015-2017²¹ wyniosły łącznie 7 321,76 mln zł (23,6% łącznych wydatków na realizację PMT w tych latach), w tym w ramach programów operacyjnych 2 848,62 mln zł, a poza nimi 4 473,14 mln zł. W ramach Planu Zakupów Środków Materiałowych²² na zakupy środków bojowych wydano 352,5 mln zł.

(akta kontroli str. 205, 219)

1.2 Partycypacja spółek Grupy Kapitałowej PGZ S.A. w realizacji Planu Modernizacji Technicznej

Opis stanu faktycznego

W okresie objętym kontrolą spółki wchodzące w skład GK PGZ SA uczestniczyły w realizacji dziewięciu programów operacyjnych PMT, tj:

- *systemy obrony przeciwlotniczej i przeciwrakietowej*: w realizację zadań w poszczególnych latach zaangażowanych było od pięciu do sześciu spółek,
- *zintegrowane systemy dowodzenia oraz zobrazowania pola walki*: od pięciu do siedmiu spółek,
- *modernizacja wojsk pancernych i zmechanizowanych*: w każdym roku dwie spółki,
- *zwalczanie zagrożeń na morzu*: od jednej do czterech spółek,
- *indywidualne wyposażenie i uzbrojenie żołnierza TYTAN*: po dziewięć w poszczególnych latach,
- *modernizacja wojsk rakietowych i artylerii*: od trzech do pięciu spółek,
- *symulatory i trenażery*: jedna spółka w każdym roku,
- *KTO Rosomak*: od trzech do czterech spółek,
- *przeciwpancerne pociski kierowane SPIKE*: po jednej spółce w roku.

NIK zwraca uwagę, że faktyczna liczba spółek GK PGZ SA uczestniczących w realizacji niektórych programów operacyjnych była zdecydowanie niższa od założeń zaprezentowanych w Strategii Grupy Kapitałowej PGZ SA na lata 2015-2030²³. Różnice sięgają na ogół 50%, a w krańcowym przypadku nawet blisko 90%. Na przykład w programie *systemy obrony przeciwlotniczej i przeciwrakietowej* miało uczestniczyć 11 spółek.

Podstawą realizacji zamówień były umowy zawierane przez spółki z właściwymi jednostkami organizacyjnymi MON, głównie Inspektorem Uzbrojenia oraz Inspektorem Wsparcia Sił Zbrojnych²⁴. W poszczególnych latach okresu objętego kontrolą spółki GK PGZ SA realizowały odpowiednio: 48, 40, 46 i 40 czynnych umów rocznych bądź wieloletnich, w tym 30 zawartych pomiędzy 1 stycznia 2015 r. i 30 czerw-

²¹ Wydatki łączne Inspektoratu Uzbrojenia i Inspektoratu Wsparcia MON.

²² Dalej także: PZŚM.

²³ Dalej także: Strategia.

²⁴ Jednostki te w 2015 r. wykonały łącznie 54,4 % wydatków na realizację PMT, a od 2016 r. realizowały od 90,8 % do 92,1 % całości wydatków na realizację Planu. Dalej także: IW.

ca 2018 r. W okresie tym zakończyła się realizacja 48 umów (w poszczególnych latach: 16, 4, 9 i 19 umów).

(akta kontroli str. 220, 228-229, 252)

W latach 2015-2018 (do 30 czerwca) wydatki IU oraz IW, ulokowane w spółkach GK PGZ SA w ramach programów operacyjnych PMT oraz na zakupów środków bojowych w ramach PZSM, wyniosły łącznie 6 106,17 mln zł, co stanowiło 18,63% łącznej kwoty wydatków poniesionych przez MON w tym okresie na realizację PMT (32 778,23 mln zł). W poszczególnych latach wartości te przedstawiały się następująco:

- w 2015 r. – 1 437,48 mln zł (11,7% ówczesnych łącznych wydatków na PMT),
- w 2016 r. – 1 949,27 mln zł (21,05%),
- w 2017 r. – 2 062,71 mln zł (21,87%),
- w 2018 r. (do 30 czerwca) – 656,71 mln zł (36,39%).

Zaangażowanie finansowe spółek GK PGZ SA w wydatkach na PMT w poszczególnych latach było niższe od założeń przywołanej Strategii GK PGZ SA. Przeciętnie wynosiło bowiem – jak wskazano powyżej – 18,63%, podczas gdy dla osiągnięcia celu założonego w Strategii powinno wynosić w wariancie optymistycznym 46,10%, a pesymistycznym 28,30 %.

Zamówienia na sprzęt wojskowy udzielane spółkom z GK PGZ SA w większości realizowane były na podstawie zatwierdzonych przez Ministra wniosków w sprawie występowania podstawowego interesu bezpieczeństwa państwa, jako przesłanki wyłączenia stosowania ustawy o zamówieniach publicznych. Według Szefa Inspektoratu Uzbrojenia²⁵, nie jest możliwe rzetelne porównanie kosztów pozyskania określonego sprzętu wojskowego od dostawców innych niż GK PGZ SA, ponieważ tryb konkurencyjny jest w takich przypadkach znacząco ograniczony. Przed zawarciem umowy ceny oferowane przez spółki GK PGZ SA podlegały analizom pod względem składników cenotwórczych, a następnie były negocjowane w celu uzyskania jak najkorzystniejszych warunków.

(akta kontroli str. 221, 231, 373-375, 381-387, 1001-1050)

Zaliczki udzielone PGZ SA i spółkom z GK PGZ SA

Według stanu na dzień 31 grudnia 2018 r. w 20 spółkach GK PGZ SA pozostawała nierozliczona rzeczowo kwota zaliczek²⁶ w łącznej wysokości 4 046,6 mln zł, udzielonych przez IU i IW. Oznacza to, iż szacunkowo 66,12% kwoty wydatków poniesionych w okresie objętym kontrolą na rzecz spółek GK PGZ SA w związku z realizacją PMT (6 106,17 mln zł) stanowiły zaliczki.

Suma zaliczek nierozliczonych wzrosła w porównaniu do stanu na dzień 31 grudnia 2015 r. (1 796,3 mln zł w 12 spółkach) o 125,2%. Przyrost ten wystąpił głównie w 2016 r – o 72,7%, w stosunku do roku 2015 r. Według stanu na koniec 2018 r. najwyższą kwotę nierozliczonych zaliczek miała PGZ SA – 1 649,7 mln zł.

(akta kontroli str. 600-605, 750-752, 757-761)

Według Szefa Inspektoratu Uzbrojenia Pana gen bryg. Dariusza Pluty²⁷ możliwość i sposób korzystania z zaliczki powinny stanowić istotny element cenotwórczy, uwzględniany w biznesplanie projektu. Zaliczek udzielano na wniosek wykonawcy w celu zabezpieczenia długoletniego i kosztownego procesu wytwarzania, moderniza-

²⁵ Pismo z dnia 21 stycznia 2019 r. nr OWAiS/771/19 IU- OWAiS-091.1.2019.

²⁶ Zaliczki udzielone na podstawie ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. *Prawo zamówień publicznych* (Dz. U. z 2018 r. poz. 1986) i art. 12b ust. 1-8 ustawy z dnia 25 maja 2001 r. *o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 2018 r. poz. 37).

²⁷ Pismo z dnia 3 stycznia 2019 r. nr K-GSz/69/19 i pismo z dnia 22 stycznia 2019 r. nr IU-K-GSZ.091.6.2018.

cji sprzętu wojskowego, którego wykonawcy nie byli w stanie zrealizować w ramach własnego finansowania. Warunkiem wypłaty zaliczki była gwarancja bankowa lub ubezpieczeniowa zabezpieczająca 100% udzielonej zaliczki, z terminem ważności o 30 dni dłuższym niż okres, w jakim zaliczkę należało rozliczyć.

Analizie, pod kątem czasu przewidzianego na dokonanie rozliczenia, poddano zaliczki udzielone do dnia 31 grudnia 2017 r. przez IU pięciu spółkom z GK PGZ SA²⁸. Ich łączna wartość wyniosła 3 379,6 mln zł. Umowy z tymi spółkami, przewidujące udzielenie zaliczek w wysokości od 3,0 mln zł do 1 203,7 mln zł, zakładały ich rozliczenie w okresie od roku do nawet ośmiu lat.

(akta kontroli str. 602, 614-618, 679, 741)

W powyższych umowach przewidywano potrącanie z wynagrodzenia należnego wykonawcy za każdy kolejny etap realizacji umowy określonej części zaliczki, aż do całkowitego jej rozliczenia. Warunkiem wypłaty kolejnej zaliczki miał być odbiór rzeczowy wykonanego etapu zamówienia, o łącznej wartości równej lub wyższej niż kwota udzielonej zaliczki. Jedna z trzech umów przewidywała, że suma wszystkich zaliczek udzielonych i rozliczonych nie może przekroczyć łącznie 75% wynagrodzenia wykonawcy, przy zachowaniu zasady, że jednorazowa zaliczka nie może być wyższa niż 25% wynagrodzenia.

(akta kontroli str. 608-610, 617, 654-665, 679-681, 757-760)

Szczegółowe badanie trzech zawartych umów²⁹, tj. z konsorcjum spółek Stocznia Remontowa Nauta SA i Morska Stocznia Remontowa Gryfia SA (zaliczka 17,0 mln zł); z MESKO SA (6,2 mln zł) oraz z konsorcjum, którego liderem była PGZ SA (187,2 mln zł) wykazało, że w dwóch pierwszych umowach nie została uregulowana kwestia odsetek, jakie wykonawca może uzyskać od kwot zaliczek, umieszczając je w okresie trwania umowy na lokatach bankowych. Zwrotu takich odsetek nie przewidywano nawet w sytuacji, gdy spółka zobligowana była do zwrotu zaliczki po odstąpieniu od umowy przez MON, z przyczyn leżących po stronie wykonawcy.

- Konsorcjum Stoczni Remontowej Nauta SA i Morskiej Stoczni Remontowej Gryfia SA rozliczyło w całości zaliczkę w kwocie 17,0 mln zł, po wykonaniu ustalonego etapu prac naprawczych okrętu.
- Zaliczka w kwocie 6,2 mln zł wypłacona spółce MESKO SA została rozliczona, pomimo niedostarczenia przedmiotu zamówienia. IW odstąpił od umowy po informacji spółki MESKO SA, że do 30 października 2018 r. nie wykona dostawy, ponieważ konieczne było wprowadzenie zmian konstrukcyjnych do zamówionego sprzętu. Dostawa mogła być zrealizowana do końca kwietnia 2019 r. IW nie zaakceptował nowego terminu i odstąpił od umowy z winy wykonawcy, co wiązało się ze zwrotem wypłaconej zaliczki. MESKO SA, stosownie do postanowień umowy, nie zwróciła pozyskanych odsetek, pomimo iż kwotą zaliczki dysponowała przez 11 miesięcy i 21 dni. Według Szefa IW³⁰, zamawiający nie miał podstaw, aby żądać od wykonawcy zwrotu odsetek od udzielonej zaliczki, innych niż odsetki z tytułu opóźnienia w rozliczeniu. W ocenie NIK, rzeczywiście, na podstawie zapisów umowy, brak było podstaw do wysuwania przez zamawiającego takiego żądania. Jest to jednak, zdaniem NIK, wada umowy, gdyż zwrot odsetek od zaliczki nie byłby – w sensie ekonomicznym – sankcją wobec wykonawcy, lecz jedynie zwrotem uzyskanych przez niego nieuzasadnionych korzyści.

²⁸ Zastosowano kryterium najwyższej wartości.

²⁹ Wybrane w sposób celowy według osądu kontrolera.

³⁰ Pismo z 22 stycznia 2019 r. nr IU-K-GSZ.091.6.2018.

Przewidziana w trzeciej umowie zaliczka w kwocie 187,2 mln zł, w przeciwieństwie do dwóch pozostałych, nie została przekazana bezpośrednio na konto wykonawcy, lecz do końca grudnia 2018 r. zdeponowana była na rachunku powierniczym otwartym przez wykonawcę w Banku Gospodarstwa Krajowego. W umowie rachunku postanowiono, że odsetki od zgromadzonych tam środków podlegają oprocentowaniu, a dochody z tego tytułu mają być przekazane bezpośrednio na rachunek bieżący dochodów budżetu państwa, w części, której dysponentem jest Minister Obrony Narodowej. Według Szefa IU³¹ wykorzystanie rachunku powierniczego stosowano w sytuacjach, gdy na etapie negocjacji zamawiający dowiadywał się o możliwości odroczenia korzystania przez wykonawcę z całości kwoty przewidzianej na zaliczkę.

(akta kontroli str. płyta CD 608-610, płyta CD-611, 617, 657-680, 701, 718-726, 739-741, 757-760)

Według Sekretarza Stanu w MON Pana Marka Łapińskiego³² zaliczki nie stanowią pomocy publicznej, gdyż są wypłacane wykonawcy na poczet przyszłego wynagrodzenia, które otrzymuje po realizacji przedmiotu umowy. NIK podziela powyższy pogląd, że same udzielone zaliczki nie stanowią pomocy publicznej. Są to instrumenty finansowe przewidziane ustawowo zarówno w przepisach dotyczących udzielania zamówień publicznych, jak i dotyczących modernizacji technicznej Sił Zbrojnych. Jednakże odsetki od kwot zaliczek, wobec braku umownych regulacji, zaliczane były przez część spółek GK PGZ SA do przychodów finansowych i powiększały ich aktywa. Spółki te z umieszczonych w Bankach środków, tworzyły z zaliczek lokaty typu *overnight*, wspólne z przejściowo wolnymi środkami własnymi. Powodowało to brak możliwości dokładnego obliczenia, jaka część przychodów finansowych pochodziła z lokowania środków zaliczek. Niektóre spółki dysponowały jednak taką wiedzą. Na przykład, w okresie objętym kontrolą przychody finansowe z tego tytułu uzyskane przez Zakłady Mechaniczne Tarnów SA wyniosły 1,66 mln zł. W ocenie NIK, pozostawianie wykonawcom odsetek z tytułu lokowania środków zaliczek z jednej strony pomniejsza dochody budżetu państwa, z drugiej zaś stwarza ryzyko ich uznania za niedozwoloną pomoc publiczną.

(akta kontroli str. 772)

Według Dyrektora Departamentu Budżetowego MON Pana Pawła Bartczaka³³, kwestia zaliczek udzielanych przez MON, w tym dla spółek z GK PGZ SA, nie była przedmiotem audytu lub kontroli, niemniej w 2017 r. i w 2018 r. Minister Obrony Narodowej był informowany zarówno o ogólnej sumie udzielonych zaliczek, jak i o rosnącej wartości zaliczek wypłacanych przez Inspektorat Uzbrojenia.

Minister Obrony Narodowej decyzją nr 335 z dnia 24 sierpnia 2015 r.³⁴ uchylił zasady udzielania zaliczek na poczet zamówień sprzętu wojskowego obowiązujące od 20 września 2012 r.³⁵ W ocenie NIK była to decyzja niekorzystna, z punktu widzenia MON oraz budżetu państwa. W uchylonych zasadach, na udzielającego zamówienie (czyli jednostki MON), nałożony był obowiązek wyliczenia korzyści, jakie zamawiający uzyska wypłacając zaliczkę wykonawcy. Informacje te należało umieścić w protokole z udzielenia zamówienia. Korzyść mogła być rozliczona poprzez upust finansowy (np. zmniejszenie wartości brutto umowy) lub rzeczowy (wykonanie dodatkowych dostaw związanych z realizacją zamówienia). Było tam również postanowienie o nieudzielaniu zaliczek w grudniu, jeżeli nie istnieje możliwość ich rozliczenia w danym roku.

³¹ Pismo z 22 stycznia 2019 r. nr IU-K-GSZ.091.6.2018.

³² Pismo z 25 stycznia 2019 r. nr 765.

³³ Pismo z 4 stycznia 2019 r. nr 47/DB.

³⁴ Dz. Urz. MON z 2015 poz. 247.

³⁵ Decyzja Nr 285/MON Ministra ON z dnia 20 września 2012 r. w sprawie zasad udzielania zaliczek na poczet wykonania zamówień sprzętu wojskowego (Dz. Urz. MON. z 2012 poz. 360).

Szef Inspektoratu Uzbrojenia, rozkazem Nr 21 z dnia 17 października 2018 r., wprowadził do nowych wzorów umów zapis w brzmieniu „...Wykonawca zwraca Zamawiającemu uzyskane odsetki bankowe z tytułu utworzenia depozytów terminowych ze środków otrzymanych zaliczek, pomniejszone o koszt prowadzenia tego rachunku oraz prowizji bankowej za przelew pieniędzy na rachunek...”.

(akta kontroli str. 14, 72-76, 797-800)

Udzielenie zaliczki, z punktu widzenia budżetu MON jest wydatkiem, który nie przynosi natychmiastowego efektu rzeczowego w postaci przekazania Siłom Zbrojnym uzbrojenia lub sprzętu wojskowego. Efekty umów są na ogół odłożone w czasie na okres od jednego do nawet ośmiu lat. W tej sytuacji szczególnego znaczenia nabiera kwestia wypłaty wykonawcy (lud do dyspozycji wykonawcy) zaliczki w takim terminie, który zapewni mu możliwość finansowania niezbędnych prac, jednak bez zbędnego przechowywania niewykorzystywanych środków budżetowych poza systemem finansów publicznych. Zjawisko to ilustruje poniższy przykład.

Okręt ratowniczy, zgodnie z umową z dnia 27 grudnia 2017 r., ma być dostarczony Siłom Zbrojnym do listopada 2022 r. Od dnia 29 grudnia 2017 r., na rachunku powierniczym do dyspozycji wykonawcy pozostaje niewykorzystana w żadnej części zaliczka w wysokości 187,2 mln zł (25% kwoty należnego wynagrodzenia). Jedną ze spółek tworzących konsorcjum odpowiedzialne za budowę okrętu, w 2017 r. była dopiero na etapie organizowania działalności i zakupu zaplecza produkcyjnego od syndyka Stoczni Marynarki Wojennej SA.

W okresie objętym kontrolą zmniejszył się odsetek corocznie rozliczanych rzeczowo zaliczek udzielonych spółkom z GK PGZ SA. O ile w 2015 r. ostateczne efekty rzeczowe (przedmiot zamówienia) uzyskano w wyniku rozliczenia 27,8% kwoty zaliczek udzielonych spółkom z GK, to było to w: 2016 r. – 18,01%, 2017 r. – 20,6%, oraz 2018 r. – 21,0%. Wskazuje to na powstającą dysproporcję pomiędzy wysokością finansowania zamówień w danym roku, a skalą uzyskiwanych rocznie efektów rzeczowych. Tempo przyrostu sumy nierozliczonych zaliczek przekazanych spółkom z GK PGZ SA wyprzedzało wzrost wydatków MON na realizację zamówień w tej Grupie. Pomiedzy 2015 r. i 2017 r. wydatki MON wzrosły o 43,5% podczas, gdy kwota nierozliczonych zaliczek wzrosła o 106,3%.

(akta kontroli str. 170-178, 221, 231, 623, 762-763, 751, 797-800)

W ocenie NIK miarodajną i wiarygodną opinię o uczestnictwie spółek GK PGZ SA w realizacji PMT, wyraził Szef Zarządu Planowania Rzeczowego – P8 Sztabu Generalnego WP paną płk Jarosława Stecia³⁶.

Według tej opinii realizacja programów modernizacji technicznej w zakładach wchodzących w skład GK PGZ SA w latach 2016-2018 przebiegała z utrudnieniami, m.in. na etapie prac rozwojowych. Np. w 2017 r. zabezpieczone zostało finansowanie realizacji 30 prac rozwojowych, natomiast odnotowano realizację finansową jedynie 11 prac. Opóźnienia te przekładały się na przekraczanie założonych terminów wdrożeń pierwszych egzemplarzy sprzętu wojskowego dla Sił Zbrojnych. (np. modernizacji pocisków raketowych, amunicji do 120 mm moździerza czy zdalnie sterowanego systemu wieżowego). Na etapie odbioru sprzętu negatywne wyniki badań lub testów wydłużały proces zakończenia zadań. Niektórzy wykonawcy, pomimo podpisania umów, nie byli w stanie, w terminach określonych przez zamawiającego, opracować wyrobu lub wyprodukować sprzętu i przedstawić go do badań oraz odbioru technicznego. Konsekwencją tego stanu rzeczy była wymuszona potrzeba wydłużania okresów eksploatacji nieperspektywicznego sprzętu wojskowego, który zgodnie z planami powinien być wycofany i zastąpiony uzbrojeniem zmodernizowa-

³⁶ Pismo z dnia 25 stycznia 2019 r. Znak P8/273.

nym. Powodowało to również potrzebę zwiększania wydatków m.in. na remonty związane z odtwarzaniem resursów technicznych oraz na zakupy nieperspektywicznych środków bojowych. W wymiarze planistycznym sytuacja ta powodowała konieczność dokonywania (poza corocznymi aktualizacjami) także doraźnych korekt, których w okresie objętym kontrolą były łącznie 72. Zdaniem NIK, wyniki kontroli potwierdzają opinię Szefa Zarządu Planowania Rzeczowego – P8 Sztabu Generalnego.

(akta kontroli str. 991-992)

1.3 Realizacja Planu Zakupu Środków Materiałowych

Opis stanu faktycznego

W okresie objętym kontrolą, w ostatecznie zatwierdzonych PZŚM zakładano wydatkowanie odpowiednio:

- w 2015 r. – 1 336,02 mln zł, z których wydano 1 333,36 mln zł (99,8% planu), w tym na zamówienia w GK PGZ SA. 539,92 mln zł (40,49% całości wydatków),
- w 2016 r. – 1 209,60 mln zł; faktycznie wydano 1 203,93 mln zł (99,5%), w tym w spółkach GK PGZ S.A. 487,18 mln zł (40,3%),
- w 2017 r. – 1 319,32 mln zł, przy wydatkach w wysokości 1 317,94 mln zł (99,9%); wartość dostaw z GK PGZ S.A. wyniosła 479,17 mln zł (36,4% wszystkich wydatków).
- w 2018 r. – 1 994,00 mln zł. Wydatki w I półroczu 2018 r. wyniosły 531,43 mln zł, w tym na dostawy z GK PGZ SA 128,7 mln zł (24,2% wszystkich wydatków).

W latach 2015-2017 coraz mniejszy odsetek łącznych wydatków na realizację PZŚM przeznaczony był na zakupy w spółkach GK PGZ SA (w 2015 r. było to 40,49%, w 2016 r. – 40,3%, a w 2017 r. – 36,4%). Było to konsekwencją ograniczonej zdolności spółek GK PGZ SA do zaspokajania potrzeb Sił Zbrojnych RP na określone produkty. Wskazują na to np. konkluzje z rocznych sprawozdań z realizacji PZŚM³⁷. W sprawozdaniu za 2015 r. wskazano m.in., że dostawy środków materiałowych zabezpieczyły realizację zadań priorytetowych oraz pozwoliły na kontynuację procesu odtwarzania zapasów wojennych środków bojowych, umundurowania żywności oraz medycznych środków materiałowych, a utrudnienia w realizacji zakupów nie miały istotnego wpływu na zabezpieczenie działalności SZ RP. W sprawozdaniach za 2017 r. i za I półrocze 2018 r. konkluzje były natomiast odmienne. W dokumentach tych napisano, że *obecny potencjał krajowego przemysłu obronnego nie zapewnia od wielu lat możliwości pełnej realizacji zakupów środków bojowych ujmowanych w CPR (Centralnych Planach Rzeczowych – przyp. NIK). Poprawę tego stanu można osiągać poprzez m.in. obligatoryjne dopuszczenie do użytkowania w całych SZ RP środków bojowych, dla których ustanowiona jest dokumentacja sojusznicza (np. STANAG). Zastosowanie powyższego rozwiązania ułatwiłoby np. pozyskiwanie amunicji poprzez NSPA³⁸ (...) w przypadku ograniczeń dostaw krajowych (...).*

(akta kontroli str. 245-249, 357-358)

Istotną opinię w tym zakresie przedstawił Szef Zarządu Planowania Rzeczowego – P8 Sztabu Generalnego WP Pan płk Jarosław Stec³⁹.

Wskazał on, że podobne zjawiska⁴⁰ występują w realizacji PZŚM. Dotyczy to zwłaszcza środków bojowych. Skutkiem niewydolności spółek GK PGZ SA w tym zakresie jest niepełna realizacja zadań w zakresie zakupów (np. amunicji artyleryj-

³⁷ Wyciągi ze sprawozdań z realizacji PZŚM przesłane przy piśmie szefa Zarządu Planowania Rzeczowego – P8 Sztabu Generalnego WP z dnia 19 grudnia 2018 r., nr P8/290.

³⁸ Agencja Wsparcia i zamówień NATO (ang. *NATO Support and Procurement Agency*).

³⁹ Pismo z dnia 25 stycznia 2019 r. Znak P8/273.

⁴⁰ Do tych, które dotyczą realizacji PMT – przyp. NIK.

Opis stanu
faktycznego

skiej, moździerzowej i strzeleckiej) albo opóźnienia lub brak kontraktów na dostawy (np. od dwóch lat brak jest dostaw ćwiczebnej amunicji czołgowej i przeciwlotniczej). Inną konsekwencją jest przesuwanie zakupów na kolejne lata (amunicja czołgowa, moździerzowa, strzelecka, granatnikowa, lotnicze i morskie środki bojowe). Ma to negatywny wpływ na zabezpieczenie procesów szkolenia wojsk oraz odtwarzania zapasów wojennych środków bojowych, a także ogranicza możliwości pełnego wykorzystywania przydzielanych na ten cel środków budżetowych.

1.4 Poziom jakościowy produktów i usług spółek GK PGZ SA

Jakościowego odbioru sprzętu wojskowego dostarczanego Siłom Zbrojnym RP dokonywały Rejonowe Przedstawicielstwa Wojskowe (RPW) podległe Wojskowemu Centrum Normalizacji, Jakości i Kodyfikacji. Jednostki te są niezależne służbowo od zamawiających, tzn. IU i IW.

W okresie od 1 stycznia 2015 r. do 30 czerwca 2018 r. nie zostały odebrane 582 partie wyrobów lub usług przedstawionych do odbioru przez spółki GK PGZ SA zrealizowane w ramach umów dotyczących PMT i PZŚM. Najwięcej, tj. 161 partii dotyczyło usług serwisowych i remontowego sprzętu latającego świadczonych przez Wojskowe Zakłady Lotnicze nr 2 SA, a ponadto dostaw z PCO SA i Wojskowych Zakładów Uzbrojenia SA w Grudziądzu (po 13). Po wprowadzeniu koniecznych poprawek kwestionowane partie wyrobów lub usług zostały ostatecznie odebrane. Wyjątkiem były trzy umowy: na modernizację pocisku raketowego oraz na dostawę sprzętu wojskowego (ręczny granatnik przeciwpancerny, a także amunicja bojowa i ćwiczebna). W tych przypadkach IU odstąpił od umowy ze względu na niewykonanie zamówienia zgodnie z wymaganiami.

(akta kontroli str. 359-360 (CD), 367-372(CD), 384)

W okresie objętym kontrolą RPW sporządziły łącznie 78 536 protokołów odbioru poszczególnych partii zamówionych wyrobów lub usług w ramach PMT i PZŚM. Łączna liczba zgłoszeń reklamacyjnych wyniosła 5 557, w tym na wyroby i usługi realizowane przez spółki GK PGZ S.A. – 2 330 reklamacji⁴¹. Zostały one uznane i załatwione poprzez poprawienie wyrobu lub usługi. Najwięcej reklamacji dotyczyło prac wykonywanych przez Wojskowe Zakłady Lotnicze nr 1 SA (182), Wojskowe Zakłady Lotnicze nr 2 SA (176) oraz Hutę Stalowa Wola SA (141). Według Szefa IU⁴², część umów ze spółkami PGZ realizowanych było nieterminowo ze względu na niską jakość produktów lub usług (konieczność wydłużania czasu realizacji do czasu osiągnięcia przez wyrób lub usługę ustalonego standardu).

(akta kontroli str. 368(CD), 369-370, 384)

W Siłach Zbrojnych RP opinie użytkowników (w tym najniższego szczebla) o dostarczonym sprzęcie wyrażane są w postaci wniosków w sprawozdaniach z prowadzonych ćwiczeń oraz w meldunkach doraźnych. Istnieje ponadto system informacji o stanie technicznym sprzętu. Obejmuje on tygodniowe i miesięczne meldunki o stanie technicznym zasadniczego sprzętu wojskowego, a także coroczną ocenę eksploatacji tego sprzętu.

(akta kontroli str. 288)

W ocenie NIK, w zakresie dostaw produktów i usług przez spółki GK PGZ SA miarodajną jest opinia Szefa IU wyrażona na potrzeby niniejszej kontroli NIK⁴³.

GK PGZ składa się z kilkudziesięciu podmiotów o różnym stanie zaawansowania posiadanych technologii. Ocena zaawansowania technologicznego tych podmiotów w stosunku do poziomu światowego musi więc odnosić się do konkretnych obsza-

⁴¹ W ramach jednej umowy mogła być złożona więcej niż jedna reklamacja.

⁴² Pismo z dnia 21 stycznia 2019 r. nr OWaIS/771/19 IU-OWaIS-091.1.2019.

⁴³ Pismo z dnia 21 stycznia 2019 r. nr WAI/771/19.

rów techniki czy rodzajów sprzętu wojskowego (...). Obszarami, w których GK PGZ posiada technologie na poziomie światowym jest radiolokacja i rozpoznanie. Spółki GK PGZ posiadają potencjał (często unikatowy) do samodzielnego opracowywania i produkcji radarów (np. ODRA, LIWIEC, BYSTRA, WARTA, SAR, PET-PCL), zdecydowanie konkurencyjnych w stosunku do (...) dostawców zagranicznych. Wysoko należy też ocenić potencjał GK PGZ w zakresie optoelektroniki. Wysoki poziom technologii reprezentują też wyroby raketowe takie jak ppzr PIORUN, czy PPK SPIKE. Wzrasta również potencjał (...) w zakresie opracowywania i produkcji takich wyrobów jak pojazdy opancerzone (np. KTO, samochody JELCZ) oraz systemów artyleryjskich (REGINA, RAK) należy⁴⁴ oczekiwać, że prowadzone prace rozwojowe, np. GEPARD, BORSUK, wieża bezzałogowa, amunicja kal. 120 mm, pozwolą w niedalekiej przyszłości na uzyskanie (...) techniki, technologii na znacznie wyższym niż obecnie poziomie. Jednakże (...) w wielu spółkach GK PGZ zauważalny jest brak wzrostu poziomu posiadanych kompetencji technologicznych, a nawet utrata umiejętności posiadanych w przeszłości. Przykładem może być brak w GK PGZ technologii do samodzielnej produkcji nowoczesnych prochów, np. dwu i wielobazowych, czy też kompozytowych. GK PGZ nie posiada też zdolności do produkcji podstawowego składnika prochu jakim jest nitroceluloza. Są to technologie krytyczne z punktu widzenia potrzeb każdego SZ RP, a ich brak utrudnia opracowanie i produkcję w kraju efektywnej amunicji (...). Odczuwalny spadek dynamiki zdobywania nowych kompetencji przez GK PGZ w znacznej części spowodowany jest niewielką ilością prac rozwojowych prowadzonych przez te spółki (...), a także utratą znacznej ilości kadry inżynierskiej i zespołów projektowych będących wynikiem zmian strukturalnych i wymiany kadry zarządzającej. (...) umowy⁴⁵ zawierane ze spółkami z GK PGZ w większości przypadków dotyczą SpW⁴⁶, który został pozyskany w latach ubiegłych (...). Jeśli brak możliwości oferowania nowych generacji SpW będzie się pogłębiał, skutkować to może brakiem zamówień dla wielu spółek GK PGZ w kolejnych latach.

Należy zaznaczyć, że dla elementów, których spółki GK PGZ nie są w stanie produkować samodzielnie, a jedynie pozyskują je z kooperacji na potrzeby własnych projektów oferowanych Siłom Zbrojnym, w większości przypadków doliczane są koszty własne spółek GK PGZ wynikające z ich wewnętrznej polityki rachunkowości, co ma bezpośredni wpływ na ostateczną cenę wyrobów dostarczanych (...) dla MON. Obserwowane są także przypadki uwzględniania przez spółki GK PGZ w przedstawianych kalkulacjach cenowych narzutów związanych z finansowaniem zarządzania tą Grupą, co w sposób zauważalny podnosi koszty pozyskania SpW.

W ocenie IU moc wytwórcza spółek GK PGZ jest wystarczająca na pokrycie obecnych, zasadniczych potrzeb SZ RP na SpW produkowany przez te spółki. Jednak obserwowane są coraz częstsze przypadki opóźniania terminów realizacji umów przez spółki GK PGZ, co może być także symptomem nie tylko trudności techniczno-organizacyjnych, ale także zmniejszania się ich mocy wytwórczych.

(akta kontroli str. 385-386)

W latach 2015-2018 odnotowano sześć przypadków obniżenia, w czasie trwania umowy, wymagań wobec sprzętu wojskowego zamówionego w spółkach GK PGZ SA. Zmiana warunków miała na celu umożliwienie wywiązania się wykonawcy ze zobowiązań umownych. Były to:

- umowa zawarta w 2011 r. z PIT-RADWAR SA, na dostawę zdolnej do przerzutu stacji radiolokacyjnej „SOŁA”, o wartości 139,4 mln zł,

⁴⁴ Perspektywicznie – przyp. NIK.

⁴⁵ W konsekwencji – przyp. NIK.

⁴⁶ Sprzętu wojskowego – przyp. NIK.

- podpisana w 2016 r. z DEZAMET SA umowa na dostawę bomby ćwiczebnej – ćwiczebnego zestawu bombardierskiego LBĆw-10; wartość umowy 36,9 mln zł,
- kontrakt z 2014 r., na mocy którego WZL Nr 2 SA. miały dostarczyć lotnicze środki bojowe o wartości 383,7 mln zł,
- umowa z 2017 r. na dostawę i montaż przez WZL Nr 2 SA (za 67,0 mln zł)., urządzeń do samolotów MiG-29 w określonym standardzie,
- umowy z 2015 r. na dostawy przez DEZAMET SA 40x53 mm naboju: z pociskiem HE (wartość 28,6 mln zł), ćwiczebnym z pociskiem – BALL-TP oraz ćwiczebnym ze smugaczem z pociskiem – BALL-TP-T (za 19,4 mln zł).

(akta kontroli str. 386)

W latach 2015-2018, głównie z tytułu nieterminowej realizacji umów, spółkom GK PGZ SA naliczono kary, które dotyczyły 94 umów i łącznie z odsetkami za nieterminowe ich uiszczenie wyniosły 134,7 mln zł, w tym: 28,76 mln zł w 2015 r., 19,86 mln zł w 2016 r., 34,33 mln zł w 2017 r. oraz 51,73 mln zł w 2018 r.

(akta kontroli str. 387-398)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następującą nieprawidłowość.

Minister Obrony Narodowej decyzją nr 335 z dnia 24 sierpnia 2015 r.⁴⁷ uchylił zasady udzielania zaliczek na poczet zamówień sprzętu wojskowego obowiązujące od 20 września 2012 r.⁴⁸ W ocenie NIK była to decyzja niecelowa, a przez to niekorzystna. W zasadach obowiązujących do sierpnia 2015 r. na udzielającego zamówienie (czyli jednostki MON) nałożony był obowiązek wyliczenia korzyści, jakie zamawiający uzyska wypłacając zaliczkę wykonawcy. Informacje te należało umieścić w protokole z udzielenia zamówienia. Korzyść mogła być rozliczona poprzez upust finansowy (np. zmniejszenie wartości brutto umowy) lub rzeczowy (wykonanie dodatkowych dostaw) związanych z realizacją zamówienia. W uchylonych zasadach było także postanowienie, o nieudzielaniu zaliczek w grudniu, jeżeli nie istnieje możliwość ich rozliczenia w danym roku.

(akta kontroli str. 14, 72-76)

OCENA CZĄSTKOWA

W ocenie NIK, finansowanie zamówień na rzecz Sił Zbrojnych przy wykorzystaniu instrumentu zaliczkowania dostaw jest – co do zasady – działaniem racjonalnym. Umożliwia bowiem unikanie kumulacji wydatków w ramach jednego roku budżetowego poprzez rozłożenie w czasie obciążeń finansowych związanych z realizacją kontraktów.

Prawidłowe wykorzystywanie tego instrumentu finansowego powinno jednak polegać na szczegółowej analizie faktycznych potrzeb finansowych wykonawcy, związanych z realizacją umowy, i ich rozłożenia w czasie. W ocenie NIK, wymaga tego, określona w art. 44 ust. 3 pkt 1 lit a) ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o *finansach publicznych*⁴⁹, zasada dokonywania wydatków ze środków publicznych w sposób celowy i oszczędny, gwarantujący uzyskiwanie najlepszych efektów z danych nakładów. Głównym celem zaliczek nie powinno być bowiem wykonanie planu finansowego MON w zakresie wydatków na obronność, lecz praktycznie bezkosztowe zapewnienie wykonawcom płynności finansowej, niezbędnej dla wywiązania się z umów o wielomilionowej niekiedy wartości. Alternatywą dla zaliczek, i to tylko dla firm o dobrym standingu finansowym, były bowiem komercyjne kredyty generujące wysokie koszty finansowe. Warunkiem racjonalnej gospodarki środkami budżeto-

⁴⁷ Dz. Urz. MON z 2015 poz. 247.

⁴⁸ Decyzja Nr 285/MON Ministra ON z dnia 20 września 2012 r. w sprawie zasad udzielania zaliczek na poczet wykonania zamówień sprzętu wojskowego (Dz. Urz. MON. z 2012 poz. 360).

⁴⁹ Dz.U. z 2017 r. poz. 2077, ze zm.

wymi wydatkowanymi w formie zaliczek jest także unikanie przysparzania nieuzasadnionych korzyści ich beneficjentom, poprzez umowne zagwarantowanie zwrotu odsetek pozyskanych z lokat bankowych, tworzonych z czasowo niewykorzystywanych środków zaliczek. Z tego punktu widzenia NIK ocenia jako niecelowe uchylene w 2015 r. resortowych regulacji nakazujących obliczanie i odzyskiwanie korzyści pozyskanych przez beneficjentów z wykorzystania zaliczek. NIK pozytywnie ocenia natomiast przywrócenie tych regulacji stosownym rozkazem Szefa IU MON, dostrzegając potrzebę rozszerzenia tej zasady przez Ministra Obrony Narodowej, jako dysponenta części budżetowej, na pozostałych gestorów środków budżetowych MON.

OBSZAR **2. Nadzór właścicielski**

Organizacja i zakres nadzoru właścicielskiego Ministra Obrony Narodowej nad PGZ SA i jej spółkami zależnymi

Opis stanu faktycznego

Minister Obrony Narodowej otrzymał uprawnienia właścicielskie wobec PGZ SA, początkowo na mocy pełnomocnictw Ministra Skarbu Państwa z 16 listopada 2015 r. oraz 23 września 2016 r., a następnie na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 2017 r. w sprawie wykazu spółek, w których prawa z akcji Skarbu Państwa wykonują inni niż Prezes Rady Ministrów członkowie Rady Ministrów, pełnomocnicy Rządu lub państwowe osoby prawne⁵⁰. Łącznie Minister wykonuje prawa z akcji w 23 spółkach działających z udziałem Skarbu Państwa, z których 18 należy do GK PGZ SA (łącznie z PGZ SA). Zgodnie z Regulaminem Organizacyjnym MON⁵¹ zadania wynikające z uprawnień właścicielskich Ministra Obrony Narodowej należą do kompetencji Departamentu Polityki Zbrojeniowej MON⁵². Komórką wewnętrzną DPZ odpowiadającą za realizację tych zadań jest Wydział Nadzoru Właścicielskiego, a poprzednio Oddział Nadzoru i Przygotowań Obronnych oraz Oddział Nadzoru Właścicielskiego⁵³.

(akta kontroli str. 260, 401-413, CD-414, 415-417)

Według stanu na dzień 1 stycznia 2015 r. w ONiPO zatrudnionych było dziewięć osób (jeden etat pozostał nieobsadzony). Dnia 30 marca 2017 r., w związku ze zmianami organizacyjnymi w DPZ, w przekształconym ONW wprowadzono etaty ośmiu stanowisk⁵⁴. Do 20 sierpnia 2018 r., to jest do czasu przekształcenia ONW w WNW, obsadzonych było jedynie sześć stanowisk. W dniu 30 listopada 2018 r. stan zatrudnienia wynosił już tylko pięć osób, w tym dwie z praktyką w byłym Ministerstwie Skarbu Państwa.

(akta kontroli str. 418-443)

W okresie od stycznia 2015 r. do września 2017 r. w MON stosowano wprost zasady nadzoru określone przez Ministra Skarbu Państwa w dokumencie *Zasady nadzoru nad spółkami z udziałem Skarbu Państwa*⁵⁵.

Przepisy ustawy o zasadach zarządzania mieniem państwowym oraz ustawy *Przepisy wprowadzające ustawę o zasadach zarządzania mieniem państwowym* wprowadziły nowy model wykonywania uprawnień właścicielskich Skarbu Państwa i usankcjonowały szczególną rolę Prezesa Rady Ministrów w tym zakresie. We wrześniu 2017 r. Prezes Rady Ministrów zatwierdził *Zasady nadzoru właścicielskie*

⁵⁰ Dz. U. poz. 10, ze zm.

⁵¹ Zarządzenie Nr 33/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Obrony Narodowej (Dz. Urz. MON poz. 250, ze zm.).

⁵² Dalej: DPZ.

⁵³ Dalej odpowiednio: WNW, ONiPO, ONW.

⁵⁴ Na etapie reorganizacji Sekretarz Stanu w MON wnioskował o utworzenie 15 stanowisk w ONW, na co Dyrektor Generalny MON nie wyraził zgody.

⁵⁵ Wprowadzone zarządzeniem Nr 3 Ministra Skarbu Państwa z dnia 28 stycznia 2013 r.

go nad spółkami z udziałem Skarbu Państwa⁵⁶. Ich postanowienia stosowane były przez MON bezpośrednio, tj. bez implementacji do regulacji wewnętrznych.

Zgodnie z *Zasadami*, w ramach monitorowania spółek, do WNW regularnie i terminowo wpływały sporządzane przez spółki kwartalne ankiety oraz sprawozdania F-01, wraz z informacjami o działaniach rad nadzorczych. WNW gromadził uchwały podejmowane przez zarządy i rady nadzorcze spółek, a po zakończeniu każdego roku spółki składały zatwierdzone sprawozdania finansowe. Wydział mógł korzystać z zasobów Zintegrowanego Systemu Informatycznego Kancelarii Prezesa Rady Ministrów⁵⁷.

Według Sekretarza Stanu w MON Pana Marka Łapińskiego⁵⁸ w Ministerstwie nie było potrzeby opracowania dodatkowych, wewnętrznych procedur nadzoru. NIK zwraca jednak uwagę, że *Zasady* stanowią tylko minimalne wymagania stawiane członkom Rady Ministrów wykonującym nadzór właścicielski. Mogą być one wykorzystane do opracowania własnych dokumentów związanych z nadzorem, uwzględniających specyfikę nadzorowanych spółek. W MON, wobec braku regulacji szczegółowych, nie wyznaczano celów sprawowanego nadzoru oraz zasad monitorowania tych celów; zasad obsady stanowisk w organach spółek (przed wprowadzeniem uregulowań ustawowych), zasad monitorowania sytuacji ekonomicznej spółek; zasad oraz celów podwyższania kapitału spółek, w tym dla poprawy efektywności ich działania; zasad opiniowania pod względem merytorycznym wniosków o udzielenie pomocy publicznej oraz wniosków o udzielenie wsparcia niebędącego pomocą publiczną, a także sprawozdań w tym zakresie. Nie było też sprecyzowanych zasad polityki dywidendowej.

(akta kontroli str. 444-529, 770)

Strategia Grupy Kapitałowej PGZ SA

W marcu 2015 r. zakończył się proces konsolidacji państwowego przemysłu obronnego. Powstały w PGZ SA dokument pn. *Strategia Grupy Kapitałowej PGZ SA na lata 2015-2030* zatwierdzony został przez Zarząd PGZ SA w dniu 24 lipca 2015 r.⁵⁹ Zgodnie ze Statutem PGZ SA⁶⁰ dokument ten został pozytywnie zaopiniowany przez Radę Nadzorczą⁶¹ i Ministra Obrony Narodowej⁶². W praktyce Strategia nie została jednak wdrożona i nie była w GK PGZ SA dokumentem obowiązującym. W okresie trwania czynności kontrolnych w PGZ SA prowadzone były prace nad kolejną aktualizacją Strategii, w związku z koncepcją powołania Agencji Uzbrojenia.

W maju 2016 r. przyjęta została *Aktualizacja Strategii Grupy Kapitałowej PGZ na lata 2015-2030*⁶³. Minister Obrony Narodowej nie przekazał Radzie Nadzorczej ani Zarządowi PGZ SA pisemnej opinii na temat tego dokumentu. Dokument ten nie był ponowną, całościową analizą kluczowych uwarunkowań funkcjonowania GK PGZ SA, lecz jedynie „odświeżeniem” zasadniczych kierunków strategicznego rozwoju Polskiej Grupy Zbrojeniowej SA. Głównym celem strategicznym było zapewnienie jak największego udziału produkcji PGZ SA w dostawach oferowanych Siłom Zbrojnym RP, szczególnie przez maksymalne wykorzystanie PMT. Środkami realizacji tego celu miały być: wdrożenie najnowszych technologii, wzmocnienie kompetencji projektowych oraz rozwój eksportu produktów i komponentów. Aktualizacja wprowadziła też (niezrealizowaną do czasu zakończenia kontroli) koncepcję utworzenia

⁵⁶ Dalej: *Zasady*.

⁵⁷ Na podstawie porozumienia pomiędzy KPRM a MON, obowiązującego od 31 stycznia 2018 r.

⁵⁸ Pismo z 25 stycznia 2019 r. nr 207/SŁ.

⁵⁹ Uchwała Zarządu PGZ SA nr 311/II/2015 z dnia 24 lipca 2015 r.

⁶⁰ Tekst jednolity Statutu Spółki, przyjęty uchwałą RN nr 122/III/2015 z dnia 7 września 2015 r.

⁶¹ Uchwała Rady Nadzorczej nr 118/III/2015 z dnia 25 sierpnia 2015 r.

⁶² Pismo z dnia 31 sierpnia 2015 r., znak: 4482/SS.

⁶³ Dokument zatwierdzony przez Zarząd PGZ SA uchwałą Nr 231/II/2016 a dnia 18 maja 2016 r., pozytywnie zaopiniowany przez Radę Nadzorczą PGZ SA uchwałą Nr 40/III/2016 z dnia 23 maja 2016 r.

Biura Analiz i Strategii PGZ SA, do obowiązków którego miało należeć m.in. bieżące przygotowanie analiz rynkowych, produktowych oraz procesowych GK PGZ SA. W ocenie NIK Strategia nie ma faktycznego powiązania z PMT, będącego dokumentem na podstawie którego MON realizuje zakupy sprzętu wojskowego. W latach 2015-2018 dokonano 72 zmian PMT (13 razy w 2015 r., 18 razy w 2016 r., 20 razy w 2017 r., 21 razy w 2018 r.) – jest więc to dokument znacząco zmodyfikowany w stosunku do stanu jaki obowiązywał w okresie konstruowania Strategii.

(akta kontroli str. 223, 530-579, 1001-1050)

Zmiany kadrowe w organach spółek GK PGZ SA

NIK zwraca uwagę na bardzo częste zmiany kadrowe w RN i w Zarządzie PGZ SA. W okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2018 r. Walne Zgromadzenie PGZ SA dokonało w przeciętnie czteroosobowym składzie Rady Nadzorczej łącznie 13 zmian (odwołano ośmiu członków, a pięciu członków złożyło rezygnację), powołując w te miejsca kolejne osoby. Rada Nadzorcza w tym okresie zmieniła 12 członków Zarządu (10 osób odwołano, a dwie złożyły rezygnację). Stanowisko Prezesa Zarządu PGZ SA w tym okresie pełniło pięć osób. Zdaniem NIK, tak częste zmiany w organach Spółki, wpływają negatywnie na rzetelność realizacji Strategii PGZ.

(akta kontroli str. 261)

MON nie dysponuje dokumentami zawierającymi uzasadnienie dokonanych zmian, innych niż rezygnacja. Zarówno notatki DPZ do Ministra Obrony Narodowej, jak i protokoły z posiedzeń RN nie wskazują przyczyn zmian. Według Sekretarza Stanu w MON⁶⁴ (...) *uprawnienie do dokonywania zmian nie było scedowane na DPZ i pozostawało w wyłącznej kompetencji Ministra ON. DPZ przedstawiał rekomendacje na podstawie weryfikacji spełniania przez kandydatów wymagań formalnych, wynikających ze stosownych aktów prawnych*. Weryfikacja, o której mowa w powyższych wyjaśnieniach, nie była jednak dokumentowana.

W okresie od 26 listopada 2013 r. do 30 sierpnia 2016 r., wymagania w stosunku do kandydatów na stanowiska w RN PGZ SA określał § 26 ust. 4 Statutu PGZ SA, który zrównywał te wymogi ze wskazanymi w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 września 2004 r. *w sprawie szkoleń i egzaminów dla kandydatów na członków rad nadzorczych spółek, w których Skarb Państwa jest jedynym akcjonariuszem*⁶⁵. Zgodnie z rozporządzeniem kandydat na członka RN PGZ SA, powinien mieć wykształcenie wyższe i zdać egzamin dla kandydatów na członków RN⁶⁶ przed komisją powołaną przez ministra właściwego do spraw Skarbu Państwa. W dniu 31 sierpnia 2016 r. Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie PGZ SA zmieniło Statut PGZ SA poprzez skreślenie ust. 4 w § 26, znosząc tym samym jakiegokolwiek wymagania wobec tych kandydatów. Taki stan prawny obowiązywał do dnia 1 stycznia 2017 r., tj. do dnia wejścia w życie ustawy *o zasadach zarządzania mieniem państwowym*. W okresie od końca sierpnia do końca grudnia 2016 r. powołano dwóch członków do składu RN PGZ SA.

Od dnia 1 stycznia 2015 r. do dnia 31 grudnia 2016 r., w zakresie powoływania członków zarządów spółek nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej obowiązywały zapisy §18 ust. 3 Statutu PGZ SA. Zgodnie z ich brzmieniem *członek Zarządu powinien posiadać wyższe wykształcenie oraz co najmniej pięcioletni staż pracy zgodny z zakresem obowiązków przewidzianym dla danej funkcji członka Zarządu*. Dyrektor DPZ Pan gen. bryg. Karol Dymanowski⁶⁷ nie wskazał żadnych

⁶⁴ Pismo z 25 stycznia 2019 r. nr 207/SŁ.

⁶⁵ Dz. U. Nr 198, poz. 2038 ze zm.

⁶⁶ Zakres szkolenia, a następnie egzaminu obejmował m.in. stosunki cywilnoprawne w obrocie gospodarczym, zasady działalności gospodarczej i pomocy publicznej, rachunkowość i finanse w spółkach prawa handlowego, metody wyceny wartości podmiotów gospodarczych, kompetencje organów spółek.

⁶⁷ Pismo z dnia 15 stycznia 2019 r. znak: 197/DPZ.

szczegółowych kryteriów kwalifikacyjnych, które byłyby ówczesnie stawiane kandydatom na członków zarządów nadzorowanych spółek. Od dnia 1 stycznia 2017 r. stosowane były zasady określone w ustawie o zasadach zarządzania mieniem państwowym. Wejście w życie tej ustawy spowodowało, że w dniu 26 lipca 2017 r. Walne Zgromadzenie PGZ SA zmieniło Statut, jednoznacznie określając kompetencje wymagane od kandydatów na członków RN i Zarządu.

(akta kontroli str. 261, 801-856)

Pakiety mniejszościowe akcji spółek GK PGZ SA oraz konsolidacja Polskiego Holdingu Obronnego sp. z o.o.⁶⁸ z PGZ SA

W latach 2015-2018 w nadzorze właścicielskim Ministra Obrony Narodowej pozostawało 17 spółek wchodzących w skład GK PGZ SA, w których większościowe pakiety posiadała PGZ SA. Udział Skarbu Państwa w tych spółkach wynosił od 0,05% (ROSOMAK SA) do 26,7% (Zakłady Chemiczne NITRO-CHEM SA).

W następstwie ustaleń Kancelarii Prezesa Rady Ministrów podjętych z MON w dniu 15 maja 2018 r., rozpoczęły się działania zmierzające do wniesienia przez Skarb Państwa oraz PHO mniejszościowych pakietów akcji w spółkach zależnych na podwyższenie kapitału zakładowego PGZ SA. Celem planowanego na 2019 r. podwyższenia kapitału zakładowego PGZ SA jest uzupełnienie wartości aktywów Spółki. Uległy one zmniejszeniu wskutek spadku wartości certyfikatów inwestycyjnych MARS FIZ, w następstwie przekazania praw własności akcji Morskiej Stoczni Remontowej „Gryfia” SA i Stoczni Szczecińskiej sp. z o.o do Funduszu Rozwoju Spółek SA. Wniesienie pakietów mniejszościowych na podwyższenie kapitałów PGZ SA ma również na celu uporządkowanie struktury właścicielskiej GK.

W drugim półroczu 2018 r. PGZ SA zleciła wykonanie wyceny akcji spółek, których pakiety mniejszościowe mają być przedmiotem aportu. Do grudnia 2018 r. nie podwyższono kapitału zakładowego PGZ SA z uwagi na zakwestionowanie przez MON wyników pięciu z 17 oszacowań wartości spółek. Sekretarz Stanu w MON Pan Marek Łapiński w dniu 3 stycznia 2019 r. wystąpił do PGZ SA o korektę tych wycen, następnie o ponowne przekazanie ich do MON. Po spełnieniu tego warunku możliwa będzie kontynuacja procesu wniesienia pakietów mniejszościowych na podwyższenie kapitału zakładowego PGZ SA.

(akta kontroli str. 18-19, 22-29, 32, 58-70)

W spółkach zależnych PGZ SA, oprócz pakietów mniejszościowych Skarbu Państwa są także pakiety akcji pracowniczych. Prawo nieodpłatnego nabycia akcji przez byłych pracowników spółek z mniejszościowym udziałem Skarbu Państwa wygasło z dniem 30 czerwca 2017 r. Proces udostępnienia akcji pracowniczych zakończono w 2018 r. Począwszy od 2015, na mocy uchwał Walnego Zgromadzenia, spółki z GK PGZ SA prowadziły skup akcji pracowniczych. Proces ten ma zakończyć się w 2021 r. Nabywanie akcji własnych może ograniczyć ryzyko niekontrolowanego zbywania akcji przez pracowników na rzecz podmiotów spoza GK PGZ SA.

(akta kontroli str. 19, 33-45)

W dniu 3 grudnia 2015 r. Minister Skarbu Państwa udzielił pełnomocnictwa Ministrowi Obrony Narodowej do wykonywania praw Skarbu Państwa z udziałów posiadanych w PHO sp. z o.o. W styczniu 2017 r. przedmiotem analizy w DPZ była opcja wniesienia udziałów PHO⁶⁹ do PGZ SA. W analizie zwrócona została uwaga na ryzyka związane z konsolidacją tych spółek. Czynnikiem ryzyka było m.in. wysokie zadłużenie PHO, nierozliczone kontrakty oraz brak płynności finansowej. Minister Obrony Narodowej w drugiej połowie 2018 r. rozpoczął prace nad modelem

⁶⁸ Dalej PHO.

⁶⁹ PHO posiada 30,9% udziału w kapitale zakładowym PGZ SA.

konsolidacji PHO i PGZ SA. Propozycją Zarządu PGZ SA (z sierpnia 2018 r.) było wniesienie przez Skarb Państwa udziałów w PHO na podwyższenie kapitału PGZ SA. W listopadzie 2018 r. Zarząd PHO zaproponował natomiast połączenie PGZ SA i PHO (po jego przekształceniu) w spółkę akcyjną. Na wniosek MON, PGZ SA, w dniu 10 grudnia 2018 r. przekazała Ministerstwu raport z badania prawno-podatkowego PHO. Według Dyrektora DPZ⁷⁰ po analizie raportu zostaną wypracowane ostateczne propozycje dalszych działań.

NIK, podobnie jak w kwestii mniejszościowych pakietów akcji, zwraca uwagę, że działania zmierzające do ostatecznej konsolidacji PGZ SA i PHO podjęto dopiero w połowie 2018 r. Minister Obrony Narodowej wykonuje prawa z udziałów w PHO i prawa z akcji w PGZ SA od listopada 2015 r. Wstępne analizy w zakresie konsolidacji przeprowadzono w styczniu 2017 r., a więc po upływie ponad roku od objęcia nadzoru właścicielskiego nad tymi spółkami, a konkretne działania podjęte zostały po kolejnych 18 miesiącach.

(akta kontroli str. 19, 30-31, 46-57, 406, 769)

Cele wyznaczone PGZ SA przez Ministra Obrony Narodowej

W dniach 15 i 19 stycznia 2015 r. – odpowiednio Zarząd i RN PGZ SA – zatwierdziły cele długookresowe Spółki z do realizacji po 2015 r. W jednym z obszarów (perspektywa finansowa)⁷¹ celem długookresowym była maksymalizacja wartości Spółki (bez wskazania metody wyceny) oraz stworzenie silnego, stabilnego finansowo i konkurencyjnego podmiotu. Minister Obrony Narodowej, w czerwcu 2016 r., zaliczył ustalenie celów do ważniejszych osiągnięć Spółki⁷².

Uchwałą Walnego Zgromadzenia z dnia 26 lipca 2017 r. wprowadzono ogólne cele zarządcze, stanowiące podstawę do uzyskania przez członków Zarządu PGZ SA wynagrodzenia zmiennego, w wysokości do 50% wynagrodzenia stałego. Były to m.in.: zwiększenie wyniku finansowego netto PGZ SA i GK PGZ SA oraz zwiększenie wartości ich aktywów, wzrost udziału PGZ SA i GK PGZ SA w realizacji PMT, zwiększenie wyniku finansowego netto z eksportu. Do celów tych włączono również realizację strategii Spółki i Strategii GK PGZ SA. Wyznaczanie szczegółowych celów zarządczych poszczególnym członkom Zarządu PGZ SA i monitorowanie ich wykonania należało do Rady Nadzorczej.

(akta kontroli str. 179-193, 765-766)

Minister Obrony Narodowej, przed decyzjami o udzieleniu absolutorium członkom Zarządu i Rady Nadzorczej PGZ SA, nie monitorował i nie oceniał stopnia realizacji celów długookresowych przyjętych w 2015 r. W notatkach DPZ dla Ministra ON, w których proponowano głosowanie „za” podjęciem uchwały w sprawie zatwierdzenia sprawozdania Zarządu z działalności PGZ SA brak było ocen wykonania celów długookresowych i zarządczych oraz efektów działalności Spółki, w tym analizy jej udziału realizacji PMT.

NIK zwraca uwagę, że faktycznie większość celów zarządczych PGZ SA nie została osiągnięta. Wartość aktywów netto (wartość księgowa) GK PGZ SA w latach 2015-2017 zwiększyła się tylko o 2,4% z 5 367,2 mln zł do 5 495,9 mln zł. Wartość EBITDA PGZ SA⁷³ w 2017 r. wynosiła 5,7 mln zł, co oznaczało istotne zmniejszenie w stosunku do roku 2016 r. (15,4 mln zł). Wartość ta obliczona dla GK PGZ SA w 2017 r. wyniosła 379,3 mln zł wobec 288,4 mln zł w 2016 r. Wynik finansowy netto

⁷⁰ Pisma z 4 stycznia 2019 r. nr 53/DPZ.

⁷¹ Cele po 2015 r. wyznaczono również w obszarach: wizja i strategia, perspektywa klienta, perspektywa procesów biznesowych, perspektywa rozwoju i innowacji.

⁷² Notatka opracowana przez DPZ zatwierdzono przez Ministra ON w czerwcu 2016 r. (bez sygnatury).

⁷³ EBITDA jest zyskiem operacyjnym przed opodatkowaniem i bez uwzględnienia odsetek i odpisów amortyzacyjnych.

GK PGZ SA pomiędzy rokiem obrotowym 2015, a rokiem 2017 zmniejszył się o 326,0% (z zysku w wysokości 49,5 mln zł do straty w kwocie 111,9 mln zł). Zmniejszył się również wskaźnik (ROA)⁷⁴ GK PGZ SA z 0,5% w 2015 r. do (-)0,9% w 2017 r. Nie zostały osiągnięte cele związane ze zwiększeniem uczestnictwa spółek GK PGZ SA w realizacji PMT.

(akta kontroli str. 197-200, 1114-1132, 1173-1181-1188, 1291-1299, 1396-1450)

Dywidenda od PGZ i spółek z GK PGZ

Na rachunek bieżący dochodów MON wpłynęły dywidendy za lata 2015, 2016 i 2017 w łącznej kwocie 1,8 mln zł⁷⁵, wpłacone wyłącznie przez spółki z GK PGZ SA, w których Skarb Państwa posiadał pakiety mniejszościowe.

Dywidendy nie wypłacała PGZ SA. Zgodnie z uchwałami WZ PGZ SA, stosownie do wniosków Zarządu i RN PGZ SA, zysk netto za lata 2015-2017 w łącznej kwocie 133,3 mln zł⁷⁶ przeznaczony został na kapitał zapasowy Spółki. Według stanu z czerwca 2018 r. wysokość kapitału zapasowego PGZ SA (105,5 mln zł) stanowiła zaledwie 5,5% kwoty wymaganej przepisami *Kodeksu spółek handlowych* (1 918,4 mln zł), stanowiącej 1/3 kapitału zakładowego, który wynosił 5 755,3 mln zł. Minister Obrony Narodowej głosował za przeznaczeniem zysku netto Spółki na kapitał zapasowy i głos ten był rozstrzygający. Przygotowane w MON propozycje co do sposobu głosowania przez Ministra w tej sprawie nie zawierały uzasadnienia⁷⁷. Minister Obrony Narodowej głosował również za zatwierdzeniem jednostkowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych PGZ SA oraz GK PGZ SA za lata 2015, 2016 i 2017. Minister zdecydował w głosowaniu o zatwierdzeniu sprawozdań z działalności RN, Zarządu oraz udzieleniu absolutorium członkom władz PGZ SA z wykonywania obowiązków za te lata.

(akta kontroli str. 197-200, 1114-1132, 1173-1181-1188, 1291-1299)

Dokapitalizowania PGZ SA i spółek z GK PGZ SA

W okresie objętym kontrolą kapitały zakładowe 13 spółek z GK PGZ SA zostały podwyższone wkładem pieniężnym łącznie o 618,2 mln zł⁷⁸. Środki z dokapitalizowania miały być przeznaczone na: inwestycje badawczo-rozwojowe 505,3 mln zł, rozliczenie wierzytelności (w tym pożyczek) 87,9 mln zł, zakup urządzeń 24,0 mln zł i działalność operacyjną spółek 1,0 mln zł.

(akta kontroli str. 82, 194-196, 107-178)

Umowy prowizyjne w GK PGZ SA

W pierwszej połowie 2016 r. PGZ SA zawarła ze spółkami zależnymi tzw. umowy prowizyjne. Nakładały one na spółki zależne obowiązek wpłaty na rzecz PGZ SA prowizji o równowartości 5% przychodów od każdej zrealizowanej transakcji sprzedaży, dostawy lub wykonania usług. Na kwotę prowizji składały się: opłata licencyjna za korzystanie ze znaku towarowego PGZ SA oraz refundacja tzw. uzasadnionych kosztów ponoszonych przez PGZ SA z tytułu świadczenia usług na rzecz spółek zależnych. W 2018 r. PGZ SA zawarła ze spółkami nowe umowy w tym zakresie.

⁷⁴ Wskaźnik ROA, czyli stopa zwrotu z aktywów, informuje o tym, jaka jest rentowność wszystkich aktywów firmy w stosunku do wypracowanych przez nią zysków. Wartość wskaźnika niesie ze sobą informację na temat tego jak skutecznie pracuje (przynosi zyski) każda złotówka zainwestowanego kapitału w spółce.

⁷⁵ Za rok 2015 dywidendę w kwocie 0,2 ml zł wpłaciło 10 spółek.; za 2016 r. dywidendę w kwocie 0,5 mln zł wpłaciło 11 spółek, a za 2017 r. – dziewięć spółek (1,2 mln zł).

⁷⁶ Zysk za rok 2015 r. w kwocie 31,4 mln zł przeznaczono na kapitał zapasowy, a kwotę 0,08 mln zł na Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych; na kapitał zapasowy przeznaczono zysk za rok 2016 w kwocie 71,3 mln zł i za rok 2017 w kwocie 30,5 mln zł. Skonsolidowany zysk/strata netto GK PGZ SA za 2015 r. to kwota 49,5 mln zł, za 2016 r. to kwota (-) 91,0 mln zł i za 2017 r. kwota (-) 111,9 mln zł.

⁷⁷ Notatka DPZ z 23 czerwca 2017 r. (bez sygnatury) i notatka DPZ 23 lipca 2018 r. (bez sygnatury).

⁷⁸ PGZ SA o kwotę 437,4 mln zł, Skarb Państwa o kwotę 58,6 mln zł i PHO SA o kwotę 53,5 mln zł i pozostałe spółki z Grupy o 68,7 mln zł.

Umowy prowizyjne od 2016 r. były przedmiotem analiz w MON. Właściwi Podsekretarze Stanu w MON, z uwagi na zastrzeżenia do umów prowizyjnych ze strony związków zawodowych działających GK PGZ SA, zwracali się o złożenie w tej sprawie wyjaśnień przez Zarząd PGZ SA (w dniach 23 maja 2016 r., 4 lipca 2017 r.). Działania te nie przyniosły rezultatu, albowiem nie wpłynęły na zmianę sposobu postępowania przez ówczesne Zarządy PGZ SA. W dniu 28 grudnia 2018 r., to jest w trakcie kontroli NIK, Sekretarz Stanu w MON Pan marek Łapiński zwrócił się do Prezesa Zarządu PGZ SA o wyjaśnienia dotyczące nowych umów prowizyjnych w tym:

- zakresu umów, tj. objęcia prowizją umów, w których zawarciu nie pośredniczyła PGZ SA,
- zgodności z prawem postanowień umów dotyczących wstecznego uregulowania zobowiązań od 1 stycznia 2018 r.

(akta kontroli str. 778-796, 1060)

NIK zwraca uwagę na nieskuteczność działań Ministra, który do końca 2018 r. nie doprowadził do rozwiązania kwestii obciążania spółek prowizjami na rzecz PGZ SA. Minister swoją aktywność ograniczał do analizowania odpowiedzi udzielonych przez Zarząd PGZ SA w tej kwestii. W szczególności Minister ON nie rozwiązał problemu pobierania prowizji od przychodów z tytułu umów, w których zawarciu PGZ SA nie uczestniczyła, prowizji pobieranej od zaliczek wpłacanych przez zamawiającego, a zwróconych po odstąpieniu od umowy czy obciążeń prowizyjnych spółek zaangażowanych w realizację zadań na rzecz obronności państwa, nakładanych przez MON (w tym Programu Mobilizacji Gospodarki), a także wątpliwości związanych z naliczaniem prowizji z mocą wsteczną od 1 stycznia 2018 r.

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. Nie w pełni realizowany był obowiązek dokumentowania procesu analityczno-decyzyjnego w sprawie poboru lub zaniechania poboru dywidendy. Obowiązek wynikał z wytycznych: Ministra Obrony Narodowej z 2016 r. oraz Prezesa Rady Ministrów z 2017 r.⁷⁹ W szczególności, w przygotowywanych dokumentach DPZ nie wskazywał, czy Minister, jako główny akcjonariusz, odstępuje od poboru dywidendy z uwagi na plany strategiczne spółki, prowadzone prace badawczo-rozwojowe czy np. poziom zadłużenia. W notatkach DPZ dotyczących propozycji podziału zysku PGZ SA za rok obrotowy 2016 i 2017 nie zawarto również analizy wskaźników rentowności, płynności i zadłużenia. Analiza ta, w myśl wytycznych, powinna zostać wykonana – tak jak uczyniono to w notatce w sprawie podziału zysku PGZ SA za rok obrotowy 2015. Według Dyrektora DPZ⁸⁰ dokumentowanie procesu decyzyjnego jest wymagane wyłącznie wtedy, gdy decyzja o zaniechaniu poboru dywidendy jest uznaniowa, natomiast we wskazanych latach motywacją pozostawienia dywidendy było uzupełnienie kapitału zapasowego. Według NIK argument ten nie jest trafny. Zgodnie z wytycznymi Prezesa Rady Ministrów (str. 8) dokumentowany powinien być proces analityczny każdej decyzji w sprawie dywidendy. Skoro – jak wynika z powyższych wyjaśnień – proces analityczny i tak każdorazowo jest przeprowadzany, to nie ma przeszkód, aby był on udokumentowany.

(akta kontroli str. 197-200, 767, 1114-1132, 1173-1181-1188, 1291-1299)

2. Roczne sprawozdanie finansowe jednostkowe PGZ SA i skonsolidowane GK PGZ SA za lata obrotowe 2015, 2016 i 2017 zostały zatwierdzone przez Walne

⁷⁹ Wytyczne dla spółek z udziałem Skarbu Państwa sporządzających sprawozdania finansowe za 2017 r. zatwierdzone we wrześniu 2017 r. przez Prezesa RM. Wytyczne dotyczące 2016 r. zatwierdził Minister ON.

⁸⁰ Pismo z dnia 19 stycznia 2019 r.

Zgromadzenia z naruszeniem obowiązującego terminu sześciu miesięcy od dnia bilansowego (art. 53 ust. 1 i art. 63c ust. 4 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości⁸¹).

Skonsolidowane sprawozdanie finansowe GK PGZ SA rok obrotowy 2015 zatwierdzone zostało w dniu 21 lipca 2016 r., a sprawozdanie skonsolidowane 2016 r. – w dniu 26 lipca 2017 r. W dniu 27 lipca 2018 r. WZ zatwierdziło sprawozdanie finansowe PGZ SA i skonsolidowane sprawozdanie GK PGZ SA za 2017 r. Według Dyrektora DPZ⁸² przyczyną było opóźnione przekazanie sprawozdań przez Zarząd PGZ SA, z uwagi na liczbę spółek wchodzących w skład Grupy Kapitałowej. Procedowanie nad sprawozdaniami toczyło się w ramach Walnych Zgromadzeń rozpoczynanych przez upływem terminu wynikającego z ustawy o rachunkowości, z tym że stosowne uchwały podjęte zostały już po tym terminie. W ocenie NIK, aczkolwiek termin wynikający z ust.1 art. 53 ustawy o rachunkowości ma charakter instrukcyjny, a nie zawity, to jednak, co do zasady, zatwierdzenie sprawozdania powinno nastąpić przed jego upływem. Z tego punktu widzenia nie ma znaczenia kiedy rozpoczęło się procedowanie w celu podjęcia stosownej decyzji.

(akta kontroli str. 197-200, 1053-1055, 1114-1132, 1173-1181-1188, 1291-1299)

Uwagi

1. Na tle powyższych ustaleń przedstawiających trafne działania Ministra Obrony Narodowej na rzecz uporządkowania struktury kapitałowej GK PGZ SA, NIK zwraca uwagę, że zostały one podjęte dopiero w 2018 r. Do maja 2018 r. nie przeprowadzono analizy zasadności utrzymywania pakietów mniejszościowych akcji w spółkach GK PGZ SA oraz możliwości ich zbycia na rzecz większościowego akcjonariusza. Wykonywanie nadzoru właścicielskiego w stosunku do spółki, w której Skarb Państwa ma choćby kilkuprocentowy pakiet akcji, wiąże się m.in. z kosztami reprezentowania Ministra ON przez pracowników MON na posiedzeniach Walnego Zgromadzenia, bez możliwości bezpośredniego wpływu na sytuację spółki i decyzje właścicielskie (m.in. kontynuowanie działalności, zmiany statutu, wypłata dywidendy, powoływani i odwoływanie członków RN).
2. W MON nie prowadzono analiz dotyczących celowości utrzymywania w strukturze GK PGZ SA spółek, których działalność nie była związana z produkcją i usługami dla sektora obronnego. Przykładami takich spółek były m.in. NanoCarbon sp. z o.o. (niedoszły producent grafenu) oraz – po zbyciu dwóch spółek stoczniowych – praktycznie wszystkie spółki zarządzane przez Mars Towarzystwo Funduszy Inwestycyjnych SA. Podmioty te prowadzą m.in. działalność deweloperską i zarządzanie nieruchomościami. Już w 2017 r. PGZ SA dokonała odpisu z tytułu trwałej utraty wartości aktywów w postaci udziałów w spółce NanoCarbon sp. z o.o. Według Sekretarza Stanu w MON⁸³, na obecnym etapie rozwoju technologii grafenu nie możliwości jego przemysłowego wykorzystania do produkcji sprzętu wojskowego. Działania PGZ SA zmierzają więc do likwidacji NanoCarbon sp. z o.o. Na 2019 r. zaplanowane jest przeprowadzenie przez MON i PGZ SA. analizy dotyczącej zasadności funkcjonowania MARS FIZ w strukturze GK PGZ SA.

(akta kontroli str. 772-773)

OCENA CZĄSTKOWA

W okresie objętym kontrolą nadzór właścicielski Ministra Obrony Narodowej nad PGZ SA wraz z jej spółkami zależnymi obarczony był istotnymi słabościami, znaczą-

⁸¹ Dz.U. z 2018 r. poz. 395, ze zm.

⁸² Pismo z dnia 19 stycznia 2019 r.

⁸³ Pismo z dnia 25 stycznia nr 2017/SŁ.

nie ograniczającymi jego skuteczność. Były to zarówno niepełna i zmniejszająca się obsada etatowa właściwej komórki organizacyjnej MON, niepełne dokumentowanie czynności nadzoru czy niewyznaczanie celów, jakie nadzór ten powinien spełniać, jak i brak konsekwencji oraz determinacji w podejmowaniu niezbędnych działań nadzorczych. Minister Obrony Narodowej, jako główny akcjonariusz PGZ SA, przez ponad pięć lat nie wyegzekwował od władz tej spółki przedstawienia ostatecznej wizji i celów funkcjonowania grupy kapitałowej, ani nawet wdrożenia pozytywnie zaopiniowanego przez Ministra dokumentu strategicznego wraz jego aktualizacją. W konsekwencji, w praktyce niemożliwe było zapewnienie korelacji PMT z założeniami strategicznym GK PGZ SA i spółek w niej zgrupowanych (aczkolwiek korelacja taka była jednym z deklarowanych celów PGZ SA i jej spółek zależnych). Ograniczone i nieskuteczne były działania przedstawicieli kierownictwa MON w sprawie kwestionowanych w GK PGZ SA zasad wnoszenia tzw. opłat prowizyjnych. Zmiany kadrowe w zarządach nadzorowanych spółek dokonywane były (do czasu uregulowań ustawowych) w praktyce bez sprecyzowania wymagań kompetencyjnych, a w okresie od września do końca 2016 r., w wyniku niecelowej decyzji Walnego Zgromadzenia, nie obowiązywały żadne wymogi kompetencyjne w stosunku do kandydatów na członków Rady Nadzorczej. W tym kontekście NIK pozytywnie ocenia podjęcie przez Ministra Obrony Narodowej w 2018 r. konkretnych i rzetelnych działań właścicielskich, ukierunkowanych na porządkującą zmianę struktury kapitałowej (właścicielskiej) PGZ SA i jej spółek zależnych. Działania te zmierzają do wniesienia przez Skarb Państwa oraz Polski Holding Obronny sp. z o.o. mniejszościowych pakietów akcji w spółkach zależnych na podwyższenie kapitału zakładowego PGZ SA. oraz do ewentualnej konsolidacji PHO z PGZ SA. NIK ocenia także jako zasadne przeprowadzenie, zaplanowanej na 2019 r. analizy celowości dalszego utrzymywania w strukturze GK PGZ SA. spółek zarządzanych przez TFI SA oraz działania zmierzające do dokonania – w ramach nadzoru właścicielskiego – oceny zasadności obowiązującego w GK PGZ SA systemu opłat prowizyjnych w jego obecnej postaci.

IV. Uwagi i wnioski

W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy o NIK, przedstawia następujące wnioski:

Wnioski

1. Zapewnienie pełnego dokumentowania czynności nadzorczych związanych z podejmowaniem decyzji w sprawach zaniechania lub poboru dywidendy.
2. Niedopuszczenie do zatwierdzania sprawozdań finansowych PGZ SA i skonsolidowanych sprawozdań GK PGZ SA z przekroczeniem terminów wyznaczonych w ustawie o rachunkowości.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 *ustawy o NIK* kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do Prezesa NIK. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 *ustawy o NIK*, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 *ustawy o NIK* należy poinformować Najwyższą Izbę Kontroli, w terminie 14 od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Warszawa, 15 lutego 2019 r.

Wiceprezes
/-/ Mieczysław Łuczak